

บทที่ ๒

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมและกฎหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวนวรรณกรรมด้านแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ กระบวนการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน
- ๒.๒ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
- ๒.๗ แนวคิดด้านมานุษยวิทยา
- ๒.๘ เอกสารและงานวิจัย

๒.๑ กระบวนการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

ชุมชนเข้มแข็งหรือสังคมเข้มแข็งเป็นวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศไทย หมายความว่าสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ทั้ง ๓ ส่วนของสังคมนี้ต้องมีคุณภาพเป็นทิศทางหนึ่งของการพัฒนาประเทศไทย ชุมชนเข้มแข็งจะประกอบไปด้วย การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning organization) เป็นชุมชนที่รู้จักการจัดการกับตนเอง (Community Management) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spiritually) และเป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful)^๑ ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ไว้ดังนี้

๑) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้ว กระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีหลายเรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุดและเป็นที่ยอมรับ

^๑ทัศนีย์ ลักขณภิชนชัย.การสังคมสงเคราะห์ชุมชน : มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง.พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.๒๕๔๕).น ๖๔

ของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดเกี่ยวกับปัญหาของตนเองและชุมชน ได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือกการแก้ปัญหาต่างๆ มาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

๒) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหา อุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อหาทางแก้ต่อไปอีก กระบวนการคิด ทำ ทบทวน วิเคราะห์ จึงหมุนวนไปและส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชน ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning through action)

๓) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงยกระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตอันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะริเริ่มคิดค้นหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือการเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ผู้เรียนอยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว ย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการเรียนรู้จากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

๔) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิด และ/หรือทรัพยากรระหว่างกันและกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอแต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุบรวมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย มักจะ ได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจที่ทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละ

ชุมชน ก็คือ กลุ่มคนที่เข้าร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงานโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง แต่ในระดับที่สูงกว่าชุมชนขึ้นมา คำว่า เครือข่ายมักจะถูกใช้โดยนัยว่าหมายถึง องค์การชุมชนในหลายๆ แห่ง ที่มีวัตถุประสงค์หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ร่วมกัน หรือเชื่อมโยงถึงกัน อาทิ เครือข่ายลุ่มน้ำในภาคเหนือ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายออมทรัพย์ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน เป็นต้นองค์การชุมชนที่ร่วมอยู่ในเครือข่ายเหล่านี้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะๆ

ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จึงมิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกชนเท่านั้น หากแต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันหลายๆ คนที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การนำการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อแก้ปัญหาและการปฏิบัติร่วมกัน จนเกิดการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีความสนใจร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันทำงาน เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้แนวการวิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชน ไว้ดังนี้

๑) โครงสร้างทางสังคมแนวราบ หมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนเท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกันนัก ซึ่งปัจจัยดังกล่าวโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนเป็นสำคัญ

๒) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การตลาด การสะสม และการกระจายส่วนเกิน เงื่อนไขสำคัญคือ ชุมชนมีสิทธิอำนาจการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรของตนเอง

๓) ค่านิยมจากศาสนาธรรม หรืออุดมการณ์การใช้ชีวิตซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า สังคมชนบทไม่ว่าจะนับถือผี พุทธ หรือศาสนาอื่นล้วนเน้นความสมถะและการเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติ

๔) กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิม เงื่อนไขสำคัญคือ ชุมชนสามารถกำหนดกระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้ เป็นการศึกษาที่ไม่แยกออกไปจากชีวิตทางสังคมของชุมชน

๕) กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนเกิดได้หลายเงื่อนไข เช่น จากประเพณีปฏิบัติตามศีลธรรมของชุมชน หรือการเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชน

๖) ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้นเป็นรูปธรรมได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ซึ่งสมาชิกครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง มีเกณฑ์แบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ซึ่งชุมชนมีความแน่นแฟ้นจะสามารถมีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาได้อย่างดี

^๒ สีสลาภรณ์ นาครทรรพ. ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท: ประสิทธิภาพจากนักพัฒนา. (กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. ๒๕๓๘). น. ๒๕

๗) กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา หรือ กระบวนการถ่ายทอดอันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้อย่างรวดเร็ว^๓

อาจกล่าวได้ว่าทุกเงื่อนไขล้วนเกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจของรัฐและพลังของระบบตลาดที่สัมพันธ์กับชุมชนอย่างแยกไม่ออก ซึ่งเท่ากับว่าความเข้มแข็งของชุมชนต้องเป็นการปฏิบัติการทั้งในระดับพื้นที่และการเคลื่อนไหวทางนโยบายจากการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้องเป็นการปฏิบัติทั้งในระดับพื้นที่และการเคลื่อนไหวทางนโยบายจากการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติได้กำหนดกรอบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า จะต้องประกอบด้วยบุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และ มีความรักท้องถิ่น รักชุมชน มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี มีการเสริมสร้างผู้นำ การเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นมโนทัศน์ที่มีความหมายในหลายมิติ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจากเงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน

๒.๒ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

หลักการของวัฒนธรรมชุมชน มีดังนี้

๑) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติความเป็นมาอันยาวนานของชุมชน คือให้ความค่าแก่ความเป็นคนและชุมชน ที่มีความผสมกลมกลืนคุณค่าของธรรมชาติ การเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติ และคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา

๒) ชุมชนมีสถานะเป็นสถาบันหนึ่งที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีโครงสร้าง กลไกภายในเป็นระบบของตนเอง เป็นรูปแบบสังคมที่มีอายุยืนนานไม่ว่าธรรมชาติ

^๓อุทัย ดุลยเกษม. ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัย. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๔๐)

ข้างนอกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร หมู่บ้านหรือความเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลานาน แสดงถึงความเป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เป็นอิสระ มีแบบแผนการผลิต ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบสุขภาพ ระบบความรู้ ระบบการเรียนรู้ ระบบการปกครอง และระบบยุติธรรมของตนเอง

๓) ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจระบบหนึ่งของตัวเอง มีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต มีเป้าหมายของตัวเองคือมุ่งให้ครอบครัวพอเพียงที่จะดำรงชีพได้และชุมชนอยู่รอดและผลิตซ้ำตัวเองได้ ผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง แม้ผลิตเพื่อขายแต่เพื่อเลี้ยงครอบครัวไม่ใช่เพื่อความร่ำรวย โดยใช้แรงงานสมาชิกครอบครัว มีน้ำใจ และความเอื้ออาทร จัดสรรและแบ่งปันผลผลิตอย่างยุติธรรม

๔) ทางด้านสังคมการเมือง ชุมชนมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติมีการปกครองและจัดการความสงบเรียบร้อยภายในโดยระบบอาวุโส มีผู้นำที่มีบารมีได้รับการเคารพยกย่องในชุมชนมีความผูกพันกลมเกลียว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลและประนีประนอม เมื่อเกิดความแตกแยกขัดแย้งก็มีกลไกภายในในการตัดสิน คือ ระบบว่า ความโดยผู้อาวุโสและเครือญาติ

๕) ชุมชนกับสังคมภายนอก ชุมชนไม่ได้ตั้งอยู่โดดเดี่ยว มีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นในท้องถิ่นเดียวกันในลักษณะ เครือข่าย และมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและทุนมาช้านานชุมชนมีการจัดการที่ดีพอ และควรเป็นไปในทิศทางความเจริญงอกงาม

๖) ทางเลือกการพัฒนา แม้ฐานเศรษฐกิจของชุมชนและทรัพยากรถูกทำลายเสียหายบ้างแต่จิตสำนึก หรือ พลังทางวัฒนธรรมยังคงสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ โดยเริ่มจากฐานวัฒนธรรมของตนเอง เน้นกระบวนการกลุ่ม การผลิตเพื่อให้ทุกคนมีกินมีใช้ ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลและรักษา และยกระดับวัฒนธรรมชุมชนสู่ระดับชาติ^๔

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่ตนได้กระทำ สร้างสม ถ่ายทอด และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งที่สามารถได้ในรูปของความรู้ การปฏิบัติ ความเชื่อ ตลอดจนวัตถุดิบของที่เกิดจากการคิดประดิษฐ์ และการกระทำของมนุษย์ที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิต การทำมาหากิน และระบบเศรษฐกิจโดยได้จำแนกวิธีการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนออกเป็น ๓ แบบใหญ่ คือ

๑) การนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมในด้านรูปแบบและเนื้อหามาใช้ในงานพัฒนาโดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ผลสำเร็จของงานพัฒนา

๒) การถือเอาวัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเอง เป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนา

๓) แนวทางการพัฒนาที่มีมิติของวัฒนธรรมสอดแทรกเป็นยาคำในเนื้องานทุกอย่างโดยเฉพาะส่วนของคุณค่าวัฒนธรรมการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ควรจะหมายถึงการเคารพ และเชื่อมั่นในศักยภาพ พลังสร้างสรรค์ของชุมชน อันมีคุณค่าที่ตีถามเป็นพื้นฐานและ

^๔ บำรุง บุญปัญญา.๓ ทศวรรษแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด. ๒๕๔๙). น ๒๐-๒๕

ในการศึกษาถึงแนววัฒนธรรมชุมชน ในงานพัฒนาควรจะพิจารณาในเนื้อหาและรูปแบบ ๒ ประเภท คือ

๑) ทศนะแบบการนำเอาวัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือ โดยมองว่างานพัฒนาจะสามารถนำเอาวัฒนธรรมมาใช้ในลักษณะโครงการพัฒนา โดยเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานที่ตอบสนองกับผลประโยชน์และความต้องการของประชาชน และการทำงานพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตระบบคิด โลกทัศน์ ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมของประชาชน

๒) ทศนะแบบโครงสร้าง ต้องมีความผูกพันอยู่กับโครงสร้างของสังคม วัฒนธรรมการผลิต กระบวนการผลิต และผลิตซ้ำ โดยการผลิตวัฒนธรรมนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและบริบทต่างๆ ของสังคม^๕

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นกำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรม หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงานวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ในสังคมเดียวกันทำความตกลงกันว่า จะยึดระบบไหนดี พฤติกรรมใดบ้างที่จะถือเป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติและมีความหมายอย่างไร แนวความคิดใดจึงเหมาะสม ข้อตกลงเหล่านี้คือการกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคม เพื่อว่าสมาชิกของสังคมจะได้เข้าใจตรงกันและยึดระบบเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่งเราอาจเรียกระบบที่สมาชิกในสังคมได้ตกลงกันแล้วว่า ระบบสัญลักษณ์ ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้นแล้วจึงสอนให้รุ่นหลังๆ ได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้และมีการถ่ายทอดเมื่อมนุษย์เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม มนุษย์ก็เรียกว่าอะไร คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม และส่วนใหญ่จะรู้ว่าอะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากกว่าวัฒนธรรมในสังคมอาจแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะคือ

๑) วัฒนธรรมในลักษณะที่ไม่ใช่สัญลักษณ์

๒) จับต้องไม่ได้ เป็นต้นว่า ภาษาพูด ระบบความเชื่อ โลกทัศน์ กิริยา มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ เป็นต้นว่า อาคาร บ้านเรือน วัด และศิลปกรรม ประติมากรรมต่างๆ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ใช้เป็นประจำทุกวัน^๖

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์

^๕กาญจนา แก้วเทพ.การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถียมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง.(กรุงเทพฯ : สภาคทอโลกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา จัดพิมพ์.๒๕๓๘).น ๘๐

^๖อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ การวิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา.(กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๔).น ๑

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หลักฐานที่นำมาศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อการร้อยเรียงวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของผู้คนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่นำไปสู่ความเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ร่องรอยของสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ รวมทั้งร่องรอยของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในอดีตและเหลือตกค้างมาถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องนำทางในการศึกษา สืบค้น แสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตของมนุษย์ได้ในระดับหนึ่ง

ประวัติศาสตร์บางประการอาจได้จากหลักฐานโดยตรง บรรดาเอกสารต่างๆ จะให้ข้อมูลพื้นฐานของเหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ วันเวลา ข้อมูลที่ปรากฏในหลักฐานอาจไม่ได้บอกถึงเรื่องราวความเป็นไปอย่างแจ่มชัด แต่เป็นแนวทางที่นำไปวิเคราะห์ ตีความ สร้างจินตนาการและหาความสัมพันธ์ของเรื่องราวเพื่อให้อธิบายได้ใกล้เคียงกับอดีตมากที่สุด

ลักษณะอื่นๆ เกี่ยวกับ “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า” คือ เป็นการเล่าถึงเหตุการณ์ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ผู้สัมภาษณ์ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์หรือประสบกับตัวเอง การเก็บข้อมูลประเภทนี้มักจะเป็นงานที่ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อน (Original work) กล่าวคือ เป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่ยังไม่เคยให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการกับนักวิชาการคนใดคนหนึ่งมาก่อน ซึ่งจะเป็นข้อมูลใหม่หรือเป็นบันทึกรายงานการให้สัมภาษณ์ครั้งแรกจากผู้ให้สัมภาษณ์ ปัจจุบันเนื่องจากมีนักวิชาการได้ทำการสัมภาษณ์เรื่องราวต่างๆ มาเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า จึงสามารถทำได้โดยการศึกษาข้อมูลที่ได้มาจากการอ่านและการวิเคราะห์ข้อความในการสัมภาษณ์ที่ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร (Transcribed interview) หรือฟังจากเทปบันทึกเสียงซึ่งได้มีคนทำการสัมภาษณ์เอาไว้ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบัน การศึกษาจากคำบอกเล่าเป็นที่นิยมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะสังคมให้ความสำคัญและสนใจเรื่องราวของท้องถิ่นในช่วงการเปลี่ยนแปลงที่ร่วมสมัยมากขึ้น หลักฐานจากคำบอกเล่าจึงมีบทบาทสำคัญและดูเหมือนว่าจะสามารถเข้าถึงได้โดยง่ายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด หลักฐานจากการบอกเล่านี้สามารถแยกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ประเพณีจากการบอกเล่า (Oral tradition) และการสัมภาษณ์

ประเพณีจากการบอกเล่า (Oral tradition) คือการบอกเล่าเกี่ยวกับเรื่องราวเหตุการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้นมานานแล้ว โดยการถ่ายทอดในลักษณะคำพูด คำร้อง สืบต่อมาหลายชั่วอายุคน เป็นข้อมูลที่ผู้เล่าไม่ได้เห็นมาด้วยตนเอง แต่ได้จากการเล่าต่อๆ กันมาจนในที่สุดก็อาจจะมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรโดยผู้ที่เข้าไปศึกษาก็ได้ ตัวอย่างจากประเพณีการบอกเล่าได้แก่ นิยายปรัมปรา ปรีศนา บทสวดและคำพังเพย

เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากประเพณีการบอกเล่าจึงมีหลากหลายซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สภาพสังคมและความเชื่อทางคติชน

ลักษณะที่แท้จริงของประเพณีจากการบอกเล่าก็คือ การถ่ายทอดถ้อยคำจากปากต่อปากกันมาถึงจุดสุดท้ายปลายทาง ตรงที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เรื่องราวต่างๆ ที่ถ่ายทอดกันมาอาจใช้เวลานานหลายชั่วอายุคนนับเป็นร้อยๆ ปีก็ได้ สำหรับเรื่องราวหรือเนื้อหาที่ถ่ายทอดกันมาโดยเฉพาะในสังคมที่สมาชิกส่วนใหญ่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ก็มักจะเป็นเรื่องราวทางด้านความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม นิทาน เพลงและการละเล่นต่างๆ เป็นต้น^๔

ส่วนหลักฐานที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น หมายถึงข้อมูลในลักษณะที่เป็นคำพูดจากการบอกเล่าของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตของผู้เล่าหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตของผู้เล่าหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้เล่าเกี่ยวข้องอยู่ด้วยหรือมีประสบการณ์ด้วยตนเอง ซึ่งเรียกว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ร่วมสมัย จึงเรียกว่า “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า”

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่เน้นคนที่มี ความสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองและความหมายที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรม ไม่ใช่เหตุการณ์ เฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่ง แต่คือประสบการณ์สืบเนื่องของสังคมโดยมีคนเป็นตัวละครที่เคลื่อนไหว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับผู้คนหลายด้านไม่ว่าจะเป็นเศรษฐศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ล้วนทำให้ประวัติศาสตร์ต้องข้ามพรมแดนแห่งความรู้เข้าสู่การศึกษาเชิงสหวิทยาการ^๕

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์หรือระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนใน ชุมชนกับสรรพสิ่งรอบตัวหรือบริบทชุมชนในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งอาจทำให้เกิดโอกาสการมองเห็น พลังของสมบัติชุมชน (Common property) เดิมและอาจจะแสวงหาทางรื้อฟื้นกลับคืนมา หรือ อาจจะมองเห็นช่องทางในการสร้างสมบัติชุมชนลักษณะใหม่ได้ เพื่อที่ใช้สมบัติชุมชนนั้นเป็น เครื่องมือในการปรับตัวต่อไปในอนาคต^๖ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องราวของความเคลื่อนไหว ทางความคิด การแลกเปลี่ยนผสมผสานกันอยู่ตลอดเวลาในบริบทต่างๆ ซึ่งมีพลังต่อการผลักดัน

^๔ ยงยุทธ ชูแว่น. ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาถประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย ว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษาและบทบาทในสังคมปัจจุบัน. (กรุงเทพฯ: ซีโนพับลิชชิง. ๒๕๒๑). น. ๓๑๔

^๕ ธิตา สารยา. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. ๒๕๓๙). น. ๑๕

^๖ อรรถจักร สัตยานุรักษ์. ยุทธวิธีประวัติศาสตร์ : การคืนประวัติศาสตร์ให้ชุมชน. ในยุทธวิธี ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๕๒. น. ๔

การเปลี่ยนแปลงให้เกิดศักยภาพของท้องถิ่นโดยวิธีสังเคราะห์แนวคิดต่างๆ ประมวลขึ้นมาเป็นแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษาท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม^{๑๑}

นักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในยุคแรก อาทิ ศรีศักร วัลลิโภดมธิดา สาระยา ฉัตรทิพย์ นาถสุภาอานันท์ กาญจนพันธ์ มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า เรื่องของท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับมวลชน ถ้ารู้จักอดีตของมวลชนก็สามารถรู้จักสังคมในขอบเขตที่กว้างได้ มวลชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้มองเห็นความเคลื่อนไหวของสังคมและเป็นพลังผลักดันประวัติศาสตร์ คนในสังคมท้องถิ่นจึงเป็นพลังส่วนใหญ่ที่ผลักดันประวัติศาสตร์ให้เคลื่อนไหวอยู่ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นการศึกษาเพื่อตอบคำถามโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไทยโดยรวม

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่น โดยมองจาก การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของคนภายในเป็นสำคัญ ในการรื้อฟื้นร่องรอยของอดีต แล้วนำมาอธิบายเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผู้รู้ประจำถิ่น (Local scholar) หรือปัญญาชนท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแปลความหมายของอดีตและอธิบายให้เข้ากับเงื่อนไขทางภูมิปัญญาของสังคม

ประวัติศาสตร์ภายในเป็น “ประวัติศาสตร์สังคม” ที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงจากชีวิตของคนในแต่ละรุ่น แต่ละกลุ่ม ที่เริ่มตั้งแต่การลำดับเครือญาติจากบรรพบุรุษถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์แบบนี้จึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต ทำให้เห็นอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคตและเมื่อนำมาวิเคราะห์รวมกับการเปลี่ยนแปลงภายนอก โดยเฉพาะ จากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐ การทำความเข้าใจที่จะนำไปสู่การควบคุมและพัฒนาได้ ผลที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะเข้าไปช่วยสร้างพลังท้องถิ่น (Empowerment) ให้คนในท้องถิ่นมีสติปัญญา เชื่อมั่น ศรัทธาในตัวเอง ท่ามกลางกระบวนการพัฒนาประเทศแบบรวมศูนย์^{๑๒}

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีส่วนช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาของประเทศในกระบวนการสังคมระบบการศึกษามี ๒ แบบ คือ การเรียนรู้และการปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Cultivation) และการอบรมทางสังคม (Socialization)^{๑๓} ทิศทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ใหม่ๆ อย่างน้อย ๓ แนวทาง กล่าวคือ แนวทางแรก หันมาเน้นประวัติศาสตร์สังคม แนวทางที่ ๒ เปลี่ยนมุมมองของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และแนวทางสุดท้าย หันมาให้

^{๑๑}อานันท์ กาญจนพันธ์. *ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด: รวมบทความทางประวัติศาสตร์*. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์. ๒๕๓๘) น. ๑๑

^{๑๒}ศรีศักร วัลลิโภดม. *มโนทัศน์: ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาภายในและสำนักของท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. ๒๕๕๑. น. ๖๓

^{๑๓}ศรีศักร วัลลิโภดม เรื่องเดิม

ความสำคัญของประวัติศาสตร์วัฒนธรรม แม้ว่าแนวทางทั้งสามจะแยกกันในระยะแรก แต่ในที่สุดก็หลอมรวมกันเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ชัดเจนขึ้น

๒.๔.๑ ประโยชน์ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

๑) ความต่อเนื่องและเข้าใจสังคมคนในท้องถิ่น เข้าใจวัฒนธรรมพื้นฐานของชุมชน มองเห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นการปะทะระหว่างวัฒนธรรมเดิมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นกับวัฒนธรรมทางวัตถุที่เป็นความเจริญทางเทคโนโลยี

๒) สร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ของประชาชนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าของตัวเองและชุมชน ความรู้ที่มีประโยชน์สำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยให้มีความสมดุลแก่การศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมที่ให้ความสำคัญของศูนย์กลางมากเกินไป

๓) สร้างสมานฉันท์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มคนในท้องถิ่น ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ องค์ประกอบของตำนาน นิทาน เรื่องเล่า ลงรอยต่อกันสนิทไม่ว่าเรื่องราวจะมีที่มาต่างกันอย่างไร จะนำไปสู่ผู้คนมีโอกาสปะทะสังสรรค์แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ จึงมีมาตราที่ให้สิทธิและอำนาจแก่ชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตน เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนและปกติสุข ส่วนรัฐเองก็ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาในระดับท้องถิ่นมากขึ้น หันมายอมรับกระแสวัฒนธรรมท้องถิ่นและยึดปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริในการพัฒนาประเทศ โดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) เป็นต้นมาจนถึงแผนที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)

๔) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งเป็นทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมีแนวโน้มไปในลักษณะไม่มีทิศทาง อันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาประเทศตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ ที่เน้นอุตสาหกรรมส่งออก ส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาด้านวัตถุ ทำให้ค่านิยมสมัยใหม่หันมานิยมวัฒนธรรมแบบตะวันตก และตะวันออกที่ไหลบ่าเข้ามา ละเลยขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีดั้งเดิม ผลที่ตามมา คือ เกิดความขัดแย้งในสังคมที่ไม่เอื้อต่อการปรับตัวเองของสังคม (Social adjustment) ให้เข้ากันกับการเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่แพร่เข้ามาซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นโดยตรง ทั้งปัญหาการเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีมาแต่เดิม ทั้งปัญหาที่ดิน ทำกิน การว่างงาน หนี้สิน ปัญหาศีลธรรม อาชญากรรม การทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม กระแสโลกาภิวัตน์ การรวมศูนย์ของรัฐทุนนิยม จนเกิดเป็นวิกฤตวัฒนธรรม

๕) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจำเป็นสำหรับชุมชนและการพัฒนาประเทศทำให้เกิดความลึกซึ้งทางประวัติศาสตร์ เข้าใจรากเหง้าแห่งอดีต เห็นคุณค่าของวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนเข้าใจความเป็นมาและเป็นไปของท้องถิ่นจากอดีตจนสามารถวางแผนการรองรับแรงปะทะทางวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต^{๑๔}

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแนวใหม่ มุ่งศึกษากิจกรรมหรือประสบการณ์ต่างๆ ด้านของสังคมใน “ท้องถิ่น” หนึ่งๆ โดยเน้นให้ความสำคัญไปที่ตัวประชาชนในฐานะผู้สร้างและเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วย การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นมาของวิถีของประชาชนได้อย่างรอบด้านและลึกซึ้งที่จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้ทิศทางการพัฒนาทั้งจากภาครัฐและหน่วยงานเอกชนดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นต่อไป ในส่วนของประชาชนนั้น ความรู้เหล่านี้จะช่วยฟื้นฟูสำนึกประวัติศาสตร์ในชุมชนขึ้นมา

สำนึกประวัติศาสตร์จะทำให้ผู้คนรู้ตัวตนเองมีอดีต ปัจจุบัน และอนาคต รู้จุดอ่อน จุดแข็ง ข้อจำกัดต่างๆ ซึ่งจะ使人ในท้องถิ่นไม่ถูกตัวเองแต่กลับภาคภูมิใจในการต่อสู้ของบรรพบุรุษ สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือสายสัมพันธ์ที่ยั่งยืนให้คนในท้องถิ่นพร้อมที่จะปกป้องรักษาชุมชนตลอดจนทรัพยากรและภูมิปัญญาต่างๆ ที่สืบทอดกันมา ซึ่งในกรอบของการศึกษาด้านวัฒนธรรมมีกรอบความคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางสังคม (Social capital) ถือกำเนิดในสังคมตะวันตก แนวโน้มของการเกิดขึ้นของทุนสังคมมีสาเหตุมาจากการที่สังคมได้สูญเสียสิ่งดีงามที่เคยมีมาในอดีตไป ได้แก่ ระบบค่านิยมที่เหมาะสม ความยึดมั่นในศาสนา ความเป็นปึกแผ่นของสังคม นอกจากนี้การสูญเสียในเรื่องจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมของสมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นเหตุให้สังคมขาดพลังร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ต้องเรียกหาทุนสังคม

ทุนทางสังคม (Social capital) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคม บรรทัดฐาน ค่านิยม วิธีคิด ระบบความรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของความมีไมตรีต่อกัน ความไว้วางใจ และช่วยเหลือเกื้อกูล สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คอยอุ้มชูสมาชิกในสังคม และสมาชิกในสังคมได้ผลิตซ้ำและเสริมสร้างสิ่งเหล่านั้นตลอดเวลาและมีผลให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างราบรื่น รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองให้สามารถตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาให้กับสมาชิกในสังคม

^{๑๔}อานันท์ กาญจนพันธ์.เรื่องเดิม น ๑๐๘

ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) ประกอบด้วยความหมายทั่วไปและความหมายเชิงสัมพัทธ์

ทุนวัฒนธรรมในความหมายทั่วไปตามนักคิดทางสังคมวิทยา Pierre Bourdieu มองว่าทุนวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ที่เรียกว่า Habitus หรือจิตของบุคคลที่ฝังลึกอยู่ในบุคลิก ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตขึ้นมาในสังคม ผ่านกระบวนการขัดเกลาจากพ่อแม่ ครอบครัว สังคม โรงเรียนและสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยมีกลไกทางสังคมทำหน้าที่ผลิตซ้ำประสบการณ์ของบุคคลหล่อหลอมบุคลิกจนเกิดจิต^{๓๔} ทุนวัฒนธรรมในความหมายเชิงสัมพัทธ์แบ่งย่อยออกเป็น ๒ ชนิดคือ

๑) ทุนวัฒนธรรมที่ส่งเสริม “มูลค่า” ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ทุนที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรมนี้จะเติบโตอย่างกล้าแข็งได้ก็ด้วยการเติบโตของอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง สินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวในสินค้าและบริการนั้น ทุนวัฒนธรรมเป็นพัฒนาการขั้นล่าสุดของระบบทุนนิยมโลกซึ่งกำลังทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ถึงขั้นที่จะพัฒนาไปสู่ทุนนิยมวัฒนธรรม

๒) ทุนวัฒนธรรมที่ส่งเสริม “คุณค่า” ชีวิตสังคมและวัฒนธรรม การมองในมิติดังกล่าวต้องให้น้ำหนักกับคำว่า “วัฒนธรรม” ว่าไม่ใช่เป็นเพียง “ทุนวัฒนธรรม” ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเท่านั้น แต่วัฒนธรรมคือ “ทุน” ชนิดหนึ่ง

รูปแบบของทุนวัฒนธรรม จากแนวคิดของ Pierre Bourdieu รูปแบบของทุนวัฒนธรรมจะปรากฏตัวใน ๓ รูปแบบ

- ๑) เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคน เช่น ความคิด ความเชื่อ จินตนาการ
- ๒) เป็นสิ่งที่มีรูปลักษณ์และเป็นตัวตน เช่น ภาพวาด หนังสือ เครื่องมือ สิ่งก่อสร้างและสถานที่มรดกโลก ทุนที่ถูกทำให้อยู่ในรูปที่เป็นรูปธรรม
- ๓) ความเป็นสถาบัน หมายถึง กติกา ความเชื่อ ความคิด การยอมรับที่หลากหลาย คนเห็นร่วมกัน เช่น การยอมรับสถาบันต่างๆ หรือทุนที่ทำให้เป็นสถาบันอยู่ในรูปของการทำให้เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่ถูกจัดแยกเพราะอ้างอิงคุณสมบัติเริ่มต้นของทุนวัฒนธรรมและถูกเข้าใจว่า คือ การรับประกันโดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรองและการสอบ

แนวความคิดวัฒนธรรมชุมชนกระแสหลัก เติบโตขึ้นมาอย่างชัดเจนใน ๒ แนวทางคือจากการนำเสนอขึ้นโดยองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Government Organizations หรือ NGOs) ซึ่งมีแนวคิดสำคัญที่ว่าวัฒนธรรมบางส่วนของชาวบ้านนั้นมีลักษณะคล้ายกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติไท การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านไทยให้ลึกซึ้งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง

^{๓๔} Pierre Bourdieu อ้างถึงในดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, (บรรณาธิการ). ทุนสังคมและทุนวัฒนธรรมในระบบเศรษฐกิจและการจัดการยุคใหม่. (กรุงเทพฯ : พี.เอ.ลิฟวิ่ง.๒๕๔๗).น ๔๑

ย้อนกลับไปศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติไทยนอกประเทศกลุ่มต่างๆ เพื่อประโยชน์ในเชิงเปรียบเทียบ^{๑๖}

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

อัตลักษณ์คือ การนิยามตนเองหรือรู้สึกว่าเป็นใคร โดยการระบุว่าตัวเองมีลักษณะบางประการที่ทำให้เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของกลุ่มโดยเฉพาะและแตกต่างจากกลุ่มอื่น โดยอัตลักษณ์เป็นปริณิชนที่เชื่อมต่อระหว่างปัจเจกชนและโครงสร้าง กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง อัตลักษณ์คือความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อการสัมพันธ์กับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าหน้าที่ที่ติดตัวมากับสถานภาพ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้ “สัญลักษณ์” ด้วย ในอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์ก็เกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดเพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลก จึงมีการแบ่งอัตลักษณ์เป็น ๒ ระดับคือ อัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม^{๑๗}

การทำความเข้าใจอัตลักษณ์นั้นต้องยอมรับความหมายของอัตลักษณ์ในฐานะของ “กระบวนการ” แทนที่สิ่งที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะและหยุดนิ่งตายตัว ซึ่งจะช่วยให้เราตระหนักถึงข้อจำกัดและอันตรายของขอบเขตการนิยามที่กั้นเราออกจากคนอื่น หากเราเปลี่ยนมาเน้นที่ความเคลื่อนไหวและปฏิสัมพันธ์อาจจะช่วยให้เราหลุดจากการมองเส้นกั้นขอบเขตของอัตลักษณ์และไม่มองว่าการรุกรานจากภายนอกหรือความแตกต่างเป็นภัยคุกคาม นอกจากนั้นการมองอัตลักษณ์เป็นกระบวนการไม่ได้หมายความว่าเราจะสูญเสียลักษณะเฉพาะตัว การหิวยิมองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากหลากหลายแหล่งจำต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประกอบมันขึ้นมาใหม่ ในขณะเดียวกันต้องคำนึงว่า แม้อัตลักษณ์สามารถมีลักษณะเฉพาะตัวได้ ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นหนึ่งเดียว การเปิดโอกาสแก่ความแตกต่างหมายความว่าเราไม่ควรกลัวความหลากหลายหรือความขัดแย้งกันภายใน ขณะเดียวกันลักษณะเฉพาะของชุมชนหรืออัตลักษณ์ร่วมอันใหม่ก็ไม่จำเป็นต้องมาจากประวัติศาสตร์ร่วมที่ยาวนาน แต่อาจเกิดจากลักษณะการผสมผสานของความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่มีแบบฉบับเฉพาะก็ได้ ดังนั้นโดยสรุปความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์มีดังต่อไปนี้

^{๑๖} ยงยุทธ ชูแว่น, เรื่องเดิม น ๑๖๘

^{๑๗} Kanthryn Woodward. *Identity and Difference*. (London : SAGE. ๑๙๙๗)

๑) อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการรับรู้ที่เราเป็นใคร คนอื่นเป็นใครและคนอื่นรับรู้เราเป็นอย่างไร

๒) อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมรวมทั้งการหยิบยืมองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากหลากหลายแหล่งที่จำต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประกอบมันขึ้นมาใหม่เพื่อใช้อ้างอิงในการแสดงตัวตนให้มีความหมายพิเศษ

๓) อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งเนื้อที่และสิทธิเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ

๔) อัตลักษณ์มีทั้งที่เป็นระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มและอัตลักษณ์ยังคงเป็นปริณิชนิตที่เชื่อมต่อระหว่างปัจเจกและโครงสร้าง

๕) การยอมรับความหมายของอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็น “กระบวนการ” จะช่วยให้เราเข้าใจอัตลักษณ์ได้หลากหลายมิติและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์หรือมีบริบทที่มีความเฉพาะและการเปลี่ยนแปลง^{๑๔}

งานการศึกษาของ Leach (๑๙๕๔) “Political System of Highland Burma” ที่ศึกษาประวัติศาสตร์และการบ่งบอกอัตลักษณ์ของกลุ่มคนในพื้นที่ชายขอบว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวทางนิเวศวิทยาและวัฒนธรรมในสองรูปแบบกล่าวคือ กลุ่มที่ทำการเกษตรแบบนาข้าวในหุบเขา การนับถือศาสนาพุทธและระบบการเมืองภายใต้อิทธิพลของฮินดูกับกลุ่มที่อยู่บนดอยทำไร่ ได้รับอิทธิพลจากจีนและปกครองแบบผู้ชายเป็นหัวหน้า Leach เชื่อว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และภาษาของสังคมดังกล่าวเกิดจากการปรับตัวทางนิเวศวิทยาและวัฒนธรรม

๒.๗ ทฤษฎีด้านมานุษยวิทยา

การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมอาจจะกล่าวได้อย่างกว้าง ๆ อยู่ ๒ ปัจจัย คือ

๑) ปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การสาธารณสุขโลก เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาโดยการเร่งสร้างถนน ไฟฟ้า โรงเรียน ทำให้ชุมชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น การแพร่กระจายวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมืองมีอยู่มากมาย ซึ่งต้องพึงพาอาศัยกันในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการสื่อสาร มวลชนซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อชุมชนที่จะทำให้ชาวชนบทได้รับข่าวสารต่างๆ อยู่ตลอดเวลาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

^{๑๔}อภิญา เพ็ญพุกกุล. อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ๒๕๔๖). น. ๑๓๕

๒) ปัจจัยภายในเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ปัจจัยทางนิเวศวิทยา ซึ่งได้แก่สิ่งแวดล้อม ที่ตั้งของหมู่บ้าน ที่ดินและอื่นๆ หากชุมชนตั้งอยู่ในสภาพนิเวศวิทยาที่ดีก็อาจจะพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือสมาชิกแต่ละคนก็มีส่วนที่จะช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งนี้เพราะว่า ถ้าหากบุคคลได้รับการศึกษาสูงมีประสบการณ์ต่าง ๆ การท่องเที่ยวก็อาจทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ง่ายกว่าบุคคลอื่น ๆ ตลอดจนความเป็นผู้นำของชุมชนที่มีความรู้ความสามารถอาจมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน^{๑๙}

๒.๗.๑ ทฤษฎีมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

วิถีชีวิตหรือชีวิตความเป็นอยู่ การล่าสัตว์ การเลี้ยงดู การรักษาพยาบาลและเรื่องอื่น ๆ วัฒนธรรมแสดงออกมาให้เห็นได้โดยแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมเหล่านั้นจะสะท้อนให้เห็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ ที่กำหนดว่ามนุษย์ในสังคมจะมีพฤติกรรมทางสังคมต่อกันอย่างไรและหลักการสำคัญอีกที่นักมานุษยวิทยาจะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษยชาติได้ คือ จะต้องทำความเข้าใจ “ความเหมือน” และ “ความแตกต่าง” ทางวัฒนธรรมรวมทั้งต้องเข้าใจพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม^{๒๐}

๒.๗.๒ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการข้อตร่วมกันของสมาชิกในสังคม วัฒนธรรมสามารถแพร่กระจายไปยังสังคมอื่นได้ โดยการติดต่อคบค้าสมาคม การไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน การค้า หรือจากการเผยแพร่ศาสนา มีนักวิชาการได้ความหมายและอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

การปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองนี้อาจเกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

๑) การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เข้ามาสู่อาณาบริเวณที่มีชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้ว ถ้าการอพยพย้ายถิ่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการก็สามารถเกิดความขัดแย้งขึ้นได้

๒) การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อเสริมอาณาเขตของตน เป็นการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว

๓) การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตก โดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครองและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนด้วย

^{๑๙} สนิท สมัครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับพัฒนาการของสังคม. (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. ๒๕๒๕) น. ๔๒

^{๒๐} งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ : รามการพิมพ์. ๒๕๔๓) น. ๒ - ๗

๔) เกิดจากการเผยแพร่วัฒนธรรมโดยการสื่อสาร ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน ระบบการศึกษาและเทคโนโลยีต่าง ๆ

ความหลากหลายที่เกิดจากการแพร่วัฒนธรรมจะสังเกตได้จาก

๑) สังคมวัฒนธรรมชุดใดชุดหนึ่ง (Culture complex) มีศูนย์กลางอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่งและแพร่กระจายออกไป ขยายอิทธิพลใหญ่ขึ้นจนครอบคลุมพื้นที่ในวงกว้าง ศูนย์กลางของวัฒนธรรมมีหลายศูนย์กลาง และเมื่อต่างฝ่ายต่างขยายอิทธิพลก็อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงและยอมรับซึ่งกันและกัน เมื่อใดที่อิทธิพลการแพร่กระจายจากวัฒนธรรมศูนย์กลางของวัฒนธรรมอ่อนแอหรือกว้างขวางมากไปได้ไม่เต็มที่ ก็จะมีคามเข้มข้นน้อยลง เช่นวัฒนธรรมหลวงกับวัฒนธรรมราษฎร์

๒) เนื่องจากสังคมที่มีความหลากหลายทางคุณลักษณะและรูปแบบ วัฒนธรรมแต่ละชุดย่อมมีเหตุผลของการเกิดและมีคุณค่าสำหรับสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมแต่ละชุดมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมของตน

๓) เมื่อวัฒนธรรมแพร่กระจายจากศูนย์กลาง (Cultural diffusion) และไปมีสัมพันธกับวัฒนธรรมข้างเคียงอยู่แล้ว (Cultural interaction) ย่อมมีการเรียนรู้และการรับรู้ซึ่งกันและกัน กระบวนการและการปฏิสัมพันธ์มีหลายลักษณะ ในกรณีที่วัฒนธรรมมีคุณลักษณะใกล้เคียงกันก็พอยอมรับซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าวัฒนธรรมทั้งสองชุดมีความขัดแย้งไม่สามารถปรับรับหรือยอมรับกัน และต่างฝ่ายต่างไม่ยอมให้ฝ่ายหนึ่งครอบงำ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมนี้อาจมีผลทำให้เกิดกรณีพิพาทและก่อให้เกิดสงครามได้^{๒๑}

การยอมรับวัฒนธรรมจะเกิดการสัมพันธ์และพัฒนาการที่ไม่เท่ากันในสังคมด้วยปัจจัยสิ่งแวดล้อมและสมาชิกภายในสังคม ซึ่งจะมีทั้งสอดคล้องและความขัดแย้งส่วนเหล่านี้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการปรับตัว การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การบูรณาการทางวัฒนธรรมดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑) การปรับตัว (Adaptation) เป็นความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว โดยพิจารณาประเด็นดังต่อไปนี้

(๑) การปรับตัวด้านองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น วรรณคดี ดนตรี การแสดงและศิลปกรรม รวมทั้งสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ

(๒) องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมที่ร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่เป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม

(๓) การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมของตนเอง และทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อความคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ

^{๒๑}อมรา พงษาพิชญ์, เรื่องเดิม น.๑๔ - ๑๕

(๔) วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง

(๕) การดำเนินชีวิตต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง เป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม

(๖) พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย

(๗) การถ่ายทอดวัฒนธรรมมีจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีมนุษย์เป็นตัวควบคุมปรากฏการณ์นี้^{๒๒} สภาพแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรมที่ต่างกัน ในสภาพแวดล้อมที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของการพัฒนาการที่เหมือนกัน สภาพแวดล้อมคือตัวการกำหนดวัฒนธรรมที่มีรูปแบบหลากหลาย เพราะเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมแบบหนึ่งอาจปรับตัวได้ดีกว่าอีกแบบหนึ่ง ดนตรีเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีขึ้นและเป็นตัวชี้วัดในด้านความเสื่อมและความเจริญรวมทั้งความสงบของสังคม ดนตรีเป็นทางหนึ่งในการถูกเลือกเป็นผู้รับใช้สังคมในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าด้านความบันเทิง ด้านพิธีกรรม หรือรวมทั้งอาจถูกปรับใช้ในการเมืองด้วยเช่นกัน บทบาทของดนตรีในวัฒนธรรมจึงมีผลสะท้อนต่อสังคม และเป็นภูมิปัญญาในการบอกเรื่องราวต่าง ๆ ของสังคมที่ปรากฏ^{๒๓}

๒) บูรณการทางวัฒนธรรม (Cultural integration) การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมนั้น เกิดจากการนำวัฒนธรรมเข้ามาบูรณการเข้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมคือการยอมรับความหลากหลายร่วมกันและไม่ได้มีการพยายามมาครอบงำซึ่งกันและกัน ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกัน ย่อมหมายความว่าเกิดการบูรณการทางวัฒนธรรม^{๒๔} วัฒนธรรมแต่ละแห่งเป็นภาพรวมที่เฉพาะของส่วนต่าง ๆ ที่ผสมกลมกลืนกันที่ส่วนรวมทั้งหมดถูกหลอมหล่อโดยคติทางวัฒนธรรมที่เฉพาะของวัฒนธรรมนั้น ๆ ศาสนา ครอบครัว เศรษฐกิจ และสถาบันการเมือง การปกครอง ต่างเข้ากันได้ดี เพื่อกลายมาเป็นภาพรวมที่เฉพาะ^{๒๕}

๒.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

^{๒๒}อมรา พงษาพิชญ์, เรื่องเดิม น ๑๖ - ๑๗

^{๒๓}ธนพชร นุตสาระ, **มานุษยวิทยาดนตรี**, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๓) น ๔๐

^{๒๔}อมรา พงษาพิชญ์, เรื่องเดิม น ๑๙

^{๒๕}งานพิศ สัตย์สงวน เรื่องเดิม น ๓๒

ชลธิรา สัตยารัตนา^{๒๖} ศึกษาวิจัยเรื่อง สิทธิชุมชนท้องถิ่นจากจารีตประเพณีฯ พบว่าสิทธิเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ได้มาด้วยการต่อสู้กับธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน สิทธิจึงเกิดขึ้นด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยการต่อสู้กับสถาบันและด้วยการต่อสู้เรียกร้องกับอำนาจรัฐ นอกจากนี้ยังพบว่า ทุกชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยมีจักรวาลทัศน์และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมสืบทอดมายาวนาน จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นรากร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน ทุกชุมชนท้องถิ่นจึงใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรด้วยท่าทีที่เคารพและได้พยายามรักษาไว้ให้ยั่งยืนด้วยระบบภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

พิมพ์เพ็ญแข วรรณปาน^{๒๗} ศึกษาวิจัย เรื่อง ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการรำผีของชาวมอญวัดบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน ในประเด็นความเชื่อการถ่ายทอดและกระบวนการแบบพิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ ชุมชนมอญบางกระดี่มีลักษณะความเชื่อแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑)ความเชื่อเกี่ยวกับผีซึ่งผีที่ชาวมอญนับถือ ผีประจำหมู่บ้านและผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่คุ้มครองปกป้องรักษาดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ผีประจำหมู่บ้านมอญบางกระดี่ คือ ศาลเจ้าพอบางกระดี่ ศาลเจ้าแม่หัวระหาญและศาลเจ้าพ่อยายทุง ซึ่งมีความสำคัญทางจิตใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนในหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษหรือปาโหนดเป็นผีที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยจะสืบทอดกันมาทางฝ่ายชาย ผีบรรพบุรุษมีหน้าที่คุ้มครองกันอันตราย และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในการนับถือผีบรรพบุรุษนั้น ชาวมอญเชื่อว่ามี การนับถือสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษอยู่ที่เมืองมอญและผีมอญที่ชาวมอญบางกระดี่เคารพนับถือแบ่งแยกตามตระกูล ซึ่งแต่ละตระกูลจะมีการนับถือผีที่แตกต่างกัน ผีมอญของชาวมอญบางกระดี่ได้แก่ ผีเตา ผีงู ผีไก่ ผีขาวเหนียว และผีมา ความเชื่อของชาวมอญบางกระดี่ที่มีต่อผีบรรพบุรุษนั้นชาวมอญเชื่อว่าถ้าผู้ใดทำผิดกฎข้อห้าม ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะทำให้เกิดเหตุเภทภัยกับเจ้าบ้านหรือคนในตระกูล เป็นต้นว่าเกิดการเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ ซึ่งต้องแก้ด้วยจัดพิธีกรรมการรำผีขึ้นถึงจะหาย ๒)ความเชื่อเรื่องการเข้าทรงชาวมอญบางกระดี่มีความเชื่อถือในเรื่องการเข้าทรงเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการทำพิธีต่างๆ มักจะมีการเชิญทรงมาประทับร่างซึ่งในการเข้าทรงของชาวมอญบางกระดี่ แบ่งได้คือ การทรงผีประจำหมู่บ้านและการทรงผีบรรพบุรุษ ซึ่งประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย การทรงเจ้าพอบางกระดี่ การทรงเจ้าแม่หัวระหาญ และการทรงเจ้าพ่อยายทุง และการทรงผีบรรพบุรุษ คือการเข้าทรงปาโหนด ซึ่งจะเชิญประจำทุกปีเพื่อมากินเครื่องเซ่นไหว้และพูดคุย ลูกหลานมีความเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างไร ปาโหนดก็จะปลดปล่อยไปซึ่งผลที่ได้จากการนับถือผี คือ ผีบรรพบุรุษเป็นที่พึ่งทางใจและมีบทบาทใน

^{๒๖}ชลธิรา สัตยารัตนา. สิทธิชุมชนท้องถิ่น ภาคใต้. (กรุงเทพฯ : นิติธรรม. ๒๕๔๖)

^{๒๗}พิมพ์เพ็ญแข วรรณปาน. การศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมรำผีของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่. ปริญญาโท กศ.ม ศิลปศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๕๙).บทคัดย่อ

ระดับเครือญาติที่เปราะบางเดียวกัน โดยทำให้ไม่ลืมบรรพบุรุษ และเพื่อเป็นการตอกย้ำความเคารพในผีบรรพบุรุษชาวมอญในแต่ละตระกูลจะมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี ชาวมอญมีความนับถือผีมาก ดังนั้นในด้านกฎหมายที่ไม่พึงปฏิบัติ ชาวมอญจึงยึดถืออย่างเคร่งครัด ซึ่งจะเกรงกลัวต่อการทำผิดกฎหมายหรือละเมิดกฎหมายโดยการ และการนับถือผีจะเป็นกุศโลบายที่สร้างความผูกพันกันทั้งในระบบเครือญาติ โดยการนับถือปาโหนดหรือผีบรรพบุรุษและในระบบชุมชนโดยการนับถือบรรพบุรุษ ผลที่ได้จะทำให้ชาวบ้านมอญบางกระดี่ที่มีความสามัคคีปรองดองกัน จากการศึกษากระบวนการแบบพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ พบว่า มีการทำพิธีเหมือนแบบดั้งเดิมทำกันในระบบเครือญาติการรำผีจะเกิดจากคนในตระกูลทำผิดกฎ จึงจัดวิธีแก้ด้วยการรำผี การรำผีเป็นงานที่ต้องใช้ระยะเวลาในการเตรียมและมีขั้นตอนในการทำพิธีกรรมการรำผีอย่างละเอียด ซึ่งพิธีกรรมการรำผีนี้ได้เป็นการรวมตัวของผู้ที่นับถือผีเดียวกัน หรือตระกูลเดียวกัน และในการประกอบพิธีกรรมจะต้องมีการร่ายรำพร้อมทั้งมีวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงประกอบ ซึ่งพิธีกรรมการรำผีนี้เป็นความเชื่อของชาวมอญมาตั้งแต่โบราณกาลและเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชาวมอญ และพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตายและยังเป็นพิธีที่ชาวมอญเชื่อว่า เมื่อทำพิธีกรรมการรำผีแล้ว สิ่งที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นกับคนในตระกูลก็จะหมดไปตามความเชื่อของชาวมอญผลจากการศึกษาครั้งนี้เห็นว่า การถ่ายทอดพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญมีลักษณะที่เป็นการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและการได้รับการถ่ายทอดโดยไม่มีการรำเรียนเป็นกิจลักษณะแต่เป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งการเรียนรู้นี้มี ๓ รูปแบบ คือ การกำหนดจากการบอกเล่า การถ่ายทอดโดยการเห็นจากพิธีกรรมจริงและการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง ซึ่งความจำเป็นในการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เหตุเพราะว่า เพื่อสืบทอดเอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ชาวมอญได้ยึดถือแนวปฏิบัติกันสืบทอดมาเพื่อไว้ให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติ ซึ่งลูกหลานจะได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวที่คอยสอนให้มีความเคารพและเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการนับถือผีนี้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันการถ่ายทอดเป็นกระบวนการที่สังคมชาวมอญให้ความสำคัญและเห็นควรให้มีการถ่ายทอดต่อไปซึ่งสิ่งที่ถ่ายทอดกันต่อมาล้วนแต่มีความเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญและยังยึดถือปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้

สรเรณีย์ ตีกุลเจริญ^{๒๘} การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น:ศึกษากาณงานประเพณีสงกรานต์พระประแดง อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการผลการศึกษาพบว่า

๑) ประเพณีสงกรานต์พระประแดงดั้งเดิม มีความเป็นมาจากความเชื่อของชาวมอญ แต่ประเพณีจะมีพื้นฐานความเชื่อและคุณค่าที่แตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวพันให้ชาวมอญได้ยึดมั่นและบำรุงพระพุทธศาสนาทำบุญต่อบรรพชนและบุพพการีที่ล่วงลับและแสดงความเคารพต่อบุพพการีที่ตนเคารพนับถือที่ยังมีชีวิตอยู่รวมทั้งสร้างความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

^{๒๘}สรเรณีย์ ตีกุลเจริญ.การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น:ศึกษากาณงานประเพณีสงกรานต์พระประแดง อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๙) บทคัดย่อ

ตลอดจนความสนุกสนานและรื่นเริง หลังจากที่ต้องตรากตรำทำงานหนักมาตลอดทั้งปี ประกอบด้วยประเพณีสำคัญ ๙ ประเพณีได้แก่ ๑. ทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม ๒. ส่งข้าวสงกรานต์ ๓. กวนกาละแม ๔. เล่นส่บ้า ๕. ค่ำ ตันโพธิ์ ๖. ปล่อยปลา ปลอยนก ๗. แห่หึ่งสั้งตะขาบ ๘. สรงน้ำ พระพุทธรูป-รดน้ำขอพรใหญ่และ ๙. ทะแยมอญ

๒) ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญพระประแดงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงและการขาดความรู้ของผู้จัดงาน ประเพณีสงกรานต์ตลอดจนนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล ประเพณีของมอญหลายอย่างได้เริ่มสูญหายไป เช่น การส่งข้าวสงกรานต์การค้ำตันโพธิ์และการแสดงทะแยมอญ ที่ยังคงอยู่เป็นเพียงการแสดงสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้รับชมเท่านั้น นอกจากนี้ประเพณีสงกรานต์พระประแดงได้มีการประดิษฐ์ประเพณีอื่นขึ้นมาใหม่ได้แก่แห่หึ่งสั้งตะขาบ แห่นางสงกรานต์ประกวดนางสงกรานต์และหนุ่มลอยชาย จัดขบวนแห่รถบุปผาชาติรวมทั้งการละเล่นอื่น ๆ ๓. ในอนาคต องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนต้องร่วมกันเป็นแกนหลักในการอนุรักษ์และฟื้นฟู รวมทั้งให้ความรู้แก่ทุกฝ่ายและต้องประชาสัมพันธ์ถึงสาระสำคัญคือปรัชญาและความเชื่อของชาวมอญ ประเพณีสงกรานต์พระประแดงจึงจะดำรงอยู่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์

งามนิจ กุลกัน^{๒๙} ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า การจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ยังไม่มีการจัดบันทึกองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเพียงการบอกเล่า และการสาธิตโดยอาศัยการจดจำ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย วิธีการอนุรักษ์ถ่ายทอด ส่งเสริมวัฒนธรรม มีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพและการจัดโครงการกิจกรรมต่างๆเป็นประจำทุกปีได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทงโดยร่วมมือกับโรงเรียนนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ แต่ยังมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมโดยตรง และวัยรุ่นยังไม่ให้ความสนใจ ทำให้ประชาชนไม่มีการรวมกลุ่มเนื่องจากขาดผู้นำ มีเพียงช่องทางในการประชาสัมพันธ์ได้แก่ อินเทอร์เน็ต รถประกาศ ป้ายประกาศ หนังสือ จดหมาย ใบปลิว แต่ยังไม่ทั่วถึง ไม่ต่อเนื่องและไม่น่าสนใจ อีกทั้งงบประมาณไม่เพียงพอ ประการสุดท้ายขาดความรู้เรื่องการบริหารงบประมาณ ดังนั้น ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เสี่ยงกับการสูญหายให้กลับมาได้รับความนิยม มากกว่าสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ดี

^{๒๙}งามนิจ กุลกัน.การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.ม.ป.ป) บทคัดย่อ

กนกพร จิตรมานะโรจน์^{๓๐} ศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีแซนโหม้นตาพบว่า ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการสื่อสารในการจัดประเพณีแซนโหม้นตาแบ่งออกเป็น ๓ ช่วง คือ

๑) การสื่อสารช่วงเตรียมงานประเพณี เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ และไม่เป็นการ มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบสองทาง และแบบทางเดียว โดยใช้ทั้งวัจนะภาษาและอวัจนะภาษา ทิศทางการไหลของข่าวสารแบ่งเป็น ๓ ลักษณะคือ ทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่าง ทิศทางการไหลของสารตามแนวระนาบและทิศทางการไหลของสารจากล่างขึ้นบน

๒) การสื่อสารช่วงการจัดงานประเพณี เป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบสองทางและแบบทางเดียว โดยใช้ทั้งวัจนะภาษาและอวัจนะภาษา ทิศทางการไหลของข่าวสารแบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ ทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่างและทิศทางการไหลของสารตามแนวระนาบ

๓) การสื่อสารช่วงหลังการจัดงานประเพณีเป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบสองทาง โดยใช้ทั้งวัจนะภาษาและ อวัจนะภาษา มีทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน

นอกจากนี้ยังพบว่า แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น อาจจะด้วยสังคมและเทคโนโลยี แต่ประชาชนชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ก็ยังปฏิบัติตามประเพณีแซนโหม้นตาประจำปี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมิได้ส่งผลเพียงเชิงลบเท่านั้น เพราะการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง อาทิเทคโนโลยีทันสมัยก็ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว ในการส่งข่าวสารชักชวนกันมาร่วมงานประเพณีแซนโหม้นตาและยังพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมงานมีการรับรู้ต่อประเพณีแซนโหม้นตาได้แก่ ประเพณีแซนโหม้นตาแสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว การแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุคคล ความสามัคคีกลมเกลียวในสังคม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยเชื้อสายเขมร การปลูกฝังการให้และการเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความสัมพันธ์อันดีงามของสมาชิกในครอบครัวอีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด และการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ตลอดจนทำให้ญาติพี่น้องได้พบปะกัน

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ^{๓๑} ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมกรณีศึกษา: หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย

^{๓๐}กนกพร จิตรมานะโรจน์ .การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีแซนโหม้นตา. ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.๒๕๕๓) บทคัดย่อ

^{๓๑}พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ.การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมกรณีศึกษา: หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย.สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน บัณฑิตวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.๒๕๕๗) บทคัดย่อ

ผลการวิจัยพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่ชาวบ้านศาลาแดงเหนือให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถาน ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ชาวบ้านศาลาแดงเหนือให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดกันมา เช่น การสวดมนต์ตอนบ่าย ๓ โมง โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเพื่อความสะดวกในการเข้าร่วมของคนในหมู่บ้าน แต่ยังคงปฏิบัติอยู่เรื่อย เรื่องภาษามอญยังคงมีการอนุรักษ์อยู่แต่มีเฉพาะกลุ่มวัยผู้สูงอายุที่สามารถฟัง พูดอ่านเขียนได้ครบถ้วน ส่วนในกลุ่มอื่น ๆ สามารถพูดและฟังได้เท่านั้นโดยความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มีศาสนาเป็นสื่อเชื่อมโยงให้ทั้งสองอยู่คู่กันไป อย่างไรก็ตามความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมนั้น มีผลมาจากช่วงอายุซึ่งอาจแบ่งได้เป็นกลุ่มคนรุ่นเก่า และกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะให้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป จากการเก็บข้อมูลทำให้ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านศาลาแดงเหนือว่า อยู่ในระดับที่ผู้ออกแบบชุมชนออกแบบร่วมกันในทุกขั้นตอนการออกแบบตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ โดยเน้นไปทางชุมชนเป็นหลักในการตัดสินใจและการลงมือปฏิบัติ โดยผู้ออกแบบทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการความสะดวกในการทำกิจกรรมให้ราบรื่นเท่านั้น